

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2022.6(151).32
УДК 796.332 – 053.5

Степаненко В.М.
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри спортивних ігор Університету Григорія Сковороди в Переяславі
Погребний В.В.
старший викладач кафедри спортивних ігор Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСНИХ ТАКТИЧНИХ ДІЙ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ 11-15 РОКІВ

У даній статті представлені результати досліджень вікових особливостей показників ефективності захисних тактичних дій юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки.

Об'єктивним відображенням ефективності виконання захисних тактичних дій у змаганнях юних футболістів 11-15 років є інтегральний коефіцієнт ефективності (КЕ) захисних дій, що складається із КЕ відборів, перехоплень, гри головою у захисті та протидії. Дослідженнями встановлено, що покращення цих характеристик із віком незначне. Виключення складає 14-річний вік, де інтегральний КЕ захисних дій, КЕ перехоплень та гри головою у захисті мають вірогідне збільшення ($p < 0,05$). Вірогідне зростання даних показників співпадає зі значним приростом у цьому віці таких морфологічних характеристик, як довжина тіла у положенні стоячи та довжина нижніх кінцівок.

Показники ефективності захисних дій у процесі змагальної діяльності позитивно корелюють між собою. Особливо високі статистично значущі зв'язки у всіх вікових групах випробовуваних спостерігаються між КЕ відборів та протидії ($p < 0,001$), а також між КЕ перехоплень та гри головою у захисті.

Ключові слова: відбір, захисні дії, перехоплення, протидії.

Stepanenko V. Pogrebnyi V. Age features of indicators of efficiency of defensive tactical actions of young football players of 11-15 years. This article presents the results of studies of age characteristics of indicators of effectiveness of protective tactical actions of young football players at the stage of preliminary basic training. An objective reflection of the effectiveness of defensive tactical actions in competitions of young football players aged 11-15 is the integrated coefficient of effectiveness (EC) of defensive actions, which consists of EC selections, interceptions, headers in defense and counterattacks.

Studies have shown that these characteristics do not improve significantly with age. The exception is 14 years of age, where the integrated KE defensive actions, KE interceptions and head games in defense have a probable increase ($p < 0.05$). The probable increase in these indicators coincides with a significant increase at this age in such morphological characteristics as body length in the standing position and the length of the lower extremities.

Indicators of the effectiveness of protective actions in the process of competitive activity are positively correlated with each other. Particularly high statistically significant correlations in all age groups of subjects were observed between EC selections and counteractions ($p < 0.001$), as well as between EC interceptions and header defenses.

Key words: selection, protective actions, interceptions, counteractions.

Постановка проблеми. На сьогодні у сучасному футболі боротьба за турнірні очки, за результат кожного матчу різко загострилась. За рахунок універсалізації дій футболістів підвищилась інтенсифікація тактичних дій, жорсткішими стали умови боротьби за м'яч із суперниками, що суттєво змінило завдання гравців у матчі [2; 3; 7]. Захисні дії у футболі ведуться значною кількістю гравців. В них окрім захисників та півзахисників приймають участь і нападаючі. Це потребує високого рівня організації гри та чіткої взаємодії гравців. Різко зростає в таких умовах значення універсальних гравців, здатних у визначених фазах ефективно виконувати атакуючі та захисні функції.

Аналізуючи ефективність захисних дій висококваліфікованих футболістів в чемпіонаті України серед команд прем'єрліги, Г.А. Лисенчук [2] відзначає, що гравці ведуть активні захисні дії здебільшого на своїй половині поля. Окрім того автор відзначає велику розбіжність у показниках участі в єдиноборствах між лініями команди. Пояснюється це спеціалізацією більшої частини футболістів згідно ігрових позицій, яка зберігається до сьогодні та недостатньо високим рівнем техніко-тактичної та фізичної підготовленості більшості футболістів.

В ході вказаних змагань також виявлено, що нападники недостатньо ефективно діють у відборі м'яча (програють багато єдиноборств, порушують правила гри, коли цього не вимагає тактична необхідність тощо), в результаті чого весь тягар гри щодо відбору м'яча у суперників перекладається на захисників та гравців середини поля, а це призводить до їх неминучої передчасної фізичної та психічної втоми. Також відмічається, що у нападників існують великі недоліки в універсальній підготовці, які позначаються не тільки на якості виконання цими футболістами дій у захисті, але й нерідко впливають на результат гри.

Виходячи з цього, необхідно відмітити, що дані недоліки висококваліфікованих футболістів в організації та веденні гри у захисті виникають, перш за все, в зв'язку з недостатньою увагою спеціалістів до процесу навчання юних футболістів тактиці гри у захисті. Тому дослідження спрямовані на вирішення проблеми підвищення ефективності захисних тактичних дій юних футболістів є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження особливостей змагальної діяльності та факторів, що визначають її ефективність, найбільш глибоко вивчені на прикладі атакуючих дій як висококваліфікованих, так і юних футболістів [4; 6].

Напрямки, що стосуються захисних дій та факторів, що обумовлюють їх ефективність у юних футболістів, не висвітлені належним чином, хоч, і очевидно, що через відмінності морфофункціональних та психофізіологічних можливостей, вони можуть значно відрізнятися від показників дорослих спортсменів. Окрім того, при підготовці юних футболістів копіювання методів тренування висококваліфікованих спортсменів з характерним для них арсеналом засобів та методів, є помилковим [3].

Відставання спортивної майстерності в захисних діях гравців пояснюється рядом причин. Перш за все, аналізуючи літературні джерела та статистичні дані з футболу встановлено, що 70 % із них приділяють велику увагу грі в атаці. Необхідно відмітити, що на науково методичних семінарах, конференціях велика увага також приділяється проблемам удосконалення атаквальних дій у процесі змагальної діяльності футболістів [2; 3; 6].

Разом із тим практично всі види статистичних даних під час великих змагань відображають активність та ефективність дій команд-суперниць в атаці (кількість ударів по воротах та їх точність, кількість кутових ударів, час володіння м'ячем та ін.) [2].

Також необхідно зазначити, що питання контролю за процесом навчання юних футболістів захисним тактичним діям вивчене не достатньо глибоко та потребує спеціалізованих досліджень, що дозволило б визначити комплекс факторів, які обумовлюють ефективність виконання захисних дій і, зокрема вікових змін та взаємозв'язків їх показників [5].

Отже, метою даного дослідження є визначення вікових змін та взаємозв'язків показників ефективності захисних тактичних дій юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для реалізації мети були сформульовані наступні завдання дослідження:

1. З'ясувати стан дослідження питання шляхом аналізу літературних джерел та досвіду передової практики.
2. Визначити вікові зміни показників ефективності захисних тактичних дій юних футболістів 11-15 років.
3. Проаналізувати особливості взаємозв'язків між показниками ефективності захисних тактичних дій юних футболістів 11-15 років. В процесі роботи використовувались наступні методи досліджень: аналіз літературних джерел та досвіду передової практики; педагогічний контроль; методи математичної статистики.

Аналіз науково-методичної літератури здійснювався з метою пошуку та узагальнення матеріалів про сучасні вимоги до захисних тактичних дій у футболі, етапів становлення техніко-тактичної майстерності та вікових особливостей юних футболістів. З метою визначення ефективності виконання захисних дій у процесі змагальної діяльності юних футболістів футбольне поле ділилося на три зони: перша зона – зона захисту (25-30м від «своїх» воріт); друга зона – середня зона; третя зона – зона атаки (25-30м від воріт суперника) (рис. 1).

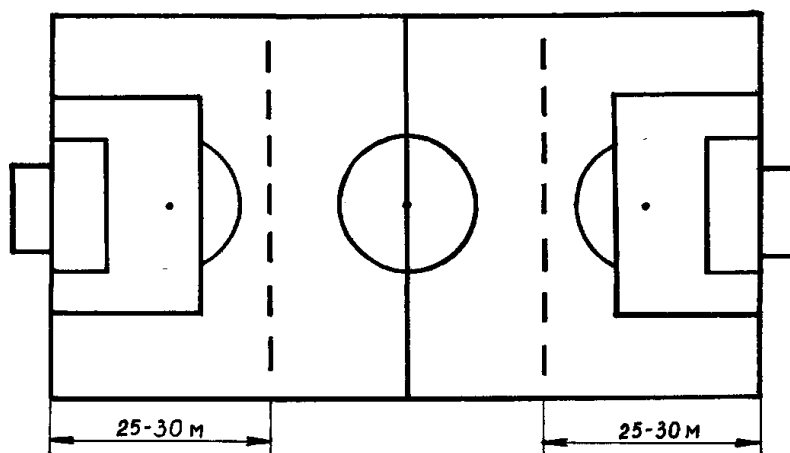

Рис. 1. Розподіл футбольного поля на зони

В основу контролю покладена реєстрація відборів, перехоплень, гри головою у захисті та протидії передачам, веденню, ударам в залежності від місця виконання цих дій на футбольному полі (зона захисту, середня зона, зона атаки).

Реєструвалися точно виконані дії, в результаті яких здійснювався повний відбір м'яча, неточно виконані дії, в наслідок чого атака суперника не переривається, а також дії, в процесі яких здійснювався неповний відбір м'яча (атака суперника переривається, але м'яч залишається під його контролем). Через те, що неповний відбір м'яча неможливо віднести, як до точно виконаних захисних дій, так і до неточно виконаних дій, розрахунок загальноприйнятих коефіцієнтів ефективності та надійності при виконанні ігрових дій неможливий. Тому була використана запропонована К. Віхровим, В. Догадайло [4] та доповнена нами методика оцінювання захисних дій у процесі змагальної діяльності. Сутність її полягає в тому, що оцінювання захисної тактичної дії проводиться за спеціальною шкалою в залежності від результатів виконаної захисної дії. У загальному вигляді оцінювальна шкала захисних дій представлена у таблиці 1.

У відповідності до оцінювальної шкали після гри, для кожного з польових гравців розраховували коефіцієнти ефективності відборів, перехоплень, гри головою у захисті та протидії за наступною формулою:

$$KE = \frac{\Sigma Пб - \Sigma Вб}{\Sigma ЗТД}; (1)$$

де КЕ – коефіцієнт ефективності;
ΣПб – сума позитивних балів;
ΣВб – сума від'ємних балів;
ΣЗТД – сума захисних тактичних дій.

Сума перерахованих вище коефіцієнтів формувала інтегральний коефіцієнт ефективності захисних дій.

Таблиця 1

Оцінювальна шкала захисних дій

№ п/п	Захисні дії	Бали		
		Зона захисту	Середня зона	Зона нападу
	Точно виконані (відбір, перехоплення, гра головою у захисті, протидії передачам, веденню, ударам).	5	3	4
	Неточно виконані (відбір, перехоплення, гра головою у захисті, протидії передачам, веденню, ударам).	-5	-2	-1
	Неповний (відбір, перехоплення, гра головою у захисті, протидії передачам, веденню, ударам).	2	2	3

Порушення правил гри при виконанні захисних дій у середній зоні та зоні нападу прирівнювалось до неповного відбору м'яча виконаного у цих же зонах, в зв'язку з тим, що порушення правил гри у цих зонах дає змогу команді, що захищається перебудуватися і не створює небезпечних ситуацій біля власних воріт. Порушення правил гри при виконанні захисних дій у зоні захисту призводять до неминучого загострення ситуації і, в зв'язку з цим, прирівнюються до неточно виконаних дій у цій же зоні. Порушення правил, що супроводжується вилученням з гри, також прирівнюється до неточно виконаних дій. Об'єктивним відображенням ефективності виконання захисних тактичних дій у змаганнях юних футболістів 11-15 років є інтегральний коефіцієнт ефективності (КЕ) захисних дій, що складається із КЕ відборів, перехоплень, гри головою у захисті та протидій.

Дослідженнями встановлено, що покращення цих характеристик з віком незначне. Виключення складає 14-річний вік, де інтегральний КЕ захисних дій, КЕ перехоплень та гри головою у захисті мають вірогідне збільшення ($p < 0,05$). Вірогідне зростання даних показників співпадає зі значним приростом у цьому віці таких морфологічних характеристик, як довжина тіла у положенні стоячи та довжина нижніх кінцівок (рис. 2).

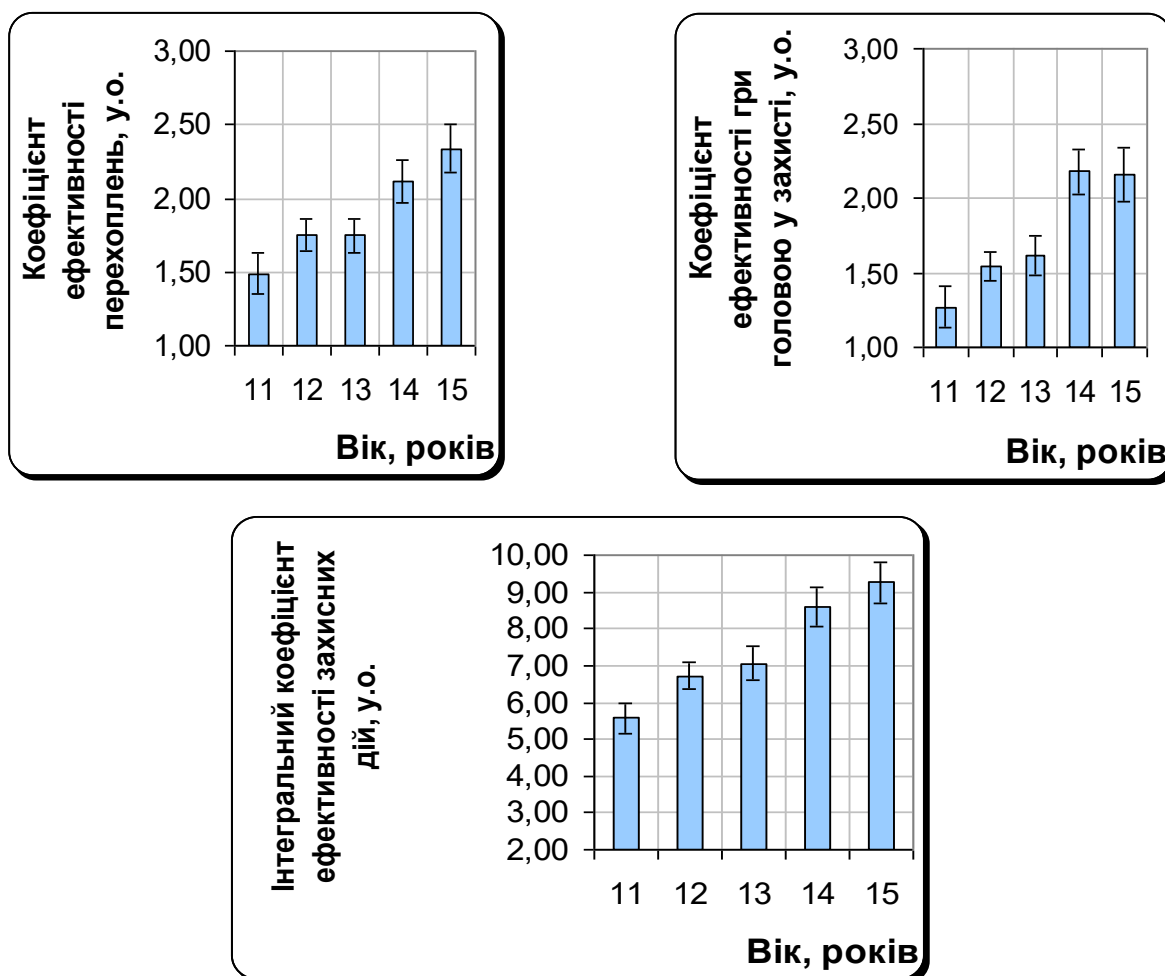

Рис. 2. Вікові зміни показників ефективності захисних тактичних дій у процесі змагальної діяльності юних футболістів 11-15 років, (\bar{X} ; m)

Необхідно зазначити, що найменші КЕ показників захисних тактичних дій у процесі змагальної діяльності спостерігаються у юних футболістів 11-ти років, що, очевидно, пояснюється початком засвоєння техніки та тактики гри в футбол, а також значно нижчими морфофункціональними та психофізіологічними можливостями організму.

Найвищі значення даних КЕ спостерігаються у юних футболістів 15-ти років. Як видно з рисунку 2, з віком, зростання КЕ показників захисних тактичних дій є незначним, але послідовним.

Необхідно також зазначити, що показники ефективності захисних дій у процесі змагальної діяльності позитивно корелюють між собою (табл. 2).

Таблиця 2

Кореляційні взаємозв'язки між коефіцієнтами ефективності захисних дій футболістів 11-15 років

Вік, роки		Коефіцієнт ефективності			
		відборів	перехоплень	гри головою у захисті	протидій
		1	2	3	4
11	1	*	0,69	0,66	0,82
	2	0,69	*	0,91	0,63
	3	0,66	0,91	*	0,54
	4	0,82	0,63	0,54	*
12	1	*	0,68	0,54	0,79
	2	0,68	*	0,88	0,49
	3	0,54	0,88	*	0,43
	4	0,79	0,49	0,43	*
13	1	*	0,57	0,69	0,80
	2	0,57	*	0,76	0,69
	3	0,69	0,76	*	0,77
	4	0,80	0,69	0,77	*
14	1	*	0,65	0,71	0,74
	2	0,65	*	0,69	0,66
	3	0,71	0,69	*	0,72
	4	0,74	0,66	0,72	*
15	1	*	0,57	0,58	0,79
	2	0,57	*	0,76	0,61
	3	0,58	0,76	*	0,77
	4	0,79	0,61	0,77	*

Примітки: $p < 0,05$ при $r \geq 0,54$; $p < 0,001$ при $r \geq 0,76$ – 11 років;

$p < 0,05$ при $r \geq 0,48$; $p < 0,001$ при $r \geq 0,72$ – 12 років;

$p < 0,05$ при $r \geq 0,54$; $p < 0,001$ при $r \geq 0,76$ – 13 років;

$p < 0,05$ при $r \geq 0,45$; $p < 0,001$ при $r \geq 0,69$ – 14 років;

$p < 0,05$ при $r \geq 0,49$; $p < 0,001$ при $r \geq 0,74$ – 15 років

Особливо високі статистично значущі зв'язки у всіх вікових групах випробовуваних спостерігаються між КЕ відборів та протидій ($p < 0,001$), а також між КЕ перехоплень та гри головою у захисті.

Високі статистично значущі залежності між КЕ перехоплень та гри головою у захисті, на нашу думку, обумовлюються, перш за все, морфологічними особливостями юних футболістів, а саме, довжиною тіла в положенні стоячи та довжиною нижніх кінцівок.

У зв'язку з тим, що ефективність виконання перехоплень обумовлюється довжиною нижніх кінцівок, а ефективність ведення гри головою у захисті – довжиною тіла у положенні стоячи, необхідно відмітити, що у попередніх наших дослідженнях спостерігалися позитивні та високо значущі кореляційні залежності даних морфологічних ознак між собою у всіх вікових групах [5].

Таким чином, аналіз вікових особливостей показників ефективності захисних тактичних дій, дозволяє зробити висновок про поступове становлення навичок ведення захисних тактичних дій у юних футболістів, що відбувається в період з 11-ти до 15-ти років.

Висновки: 1. Дослідженнями встановлено, що інтегральний коефіцієнт ефективності (КЕ) захисних дій, КЕ відборів, перехоплень, гри головою у захисті та протидій із віком покращуються незначно. Виключення складає 14-річний вік, де інтегральний КЕ захисних дій, КЕ перехоплень та гри головою у захисті мають вірогідне збільшення ($p < 0,05$). Достовірно зростання даних показників співпадає зі значним приростом у цьому віці таких морфологічних характеристик, як довжина тіла у положенні стоячи та довжина нижніх кінцівок.

2. Показники ефективності захисних дій у процесі змагальної діяльності позитивно корелюють між собою. Особливо високі статистично значущі зв'язки у всіх вікових групах випробовуваних спостерігаються між КЕ відборів та протидій ($p < 0,001$), а також між КЕ перехоплень та гри головою у захисті. Високі статистично значущі залежності між КЕ

перехоплень та гри головою у захисті, на нашу думку, обумовлюються, перш за все, морфологічними особливостями юних футболістів, а саме, довжиною тіла в положенні стоячи та довжиною нижніх кінцівок.

3. Отримані дані необхідно використовувати з метою удосконалення процесів контролю та відбору в умовах навчально-тренувальних занять та змагальної діяльності юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку моделей навчально-тренувальних занять та експериментального обґрунтування їх застосування з метою вдосконалення процесу тактичної підготовки юних футболістів.

Література

1. Лизогуб В.С., Пустовалов В.О., Супрунович В.О. Підготовленість футболістів 13–14 років з різними індивідуально-типологічними властивостями вищих відділів центральної нервової системи. *Наука і освіта*. № 8. 2014. С. 114–118.
2. Лисенчук Г.А. Управление подготовкой футболистов. Киев, Олимпийская литература, 2003. 272 с.
3. Ніколаєнко В.В. Технологія підвищення тактико-технічної майстерності на етапах багаторічної підготовки футболістів. *Молодіж. наук. вісн. (Фізичне виховання і спорт)*. Луцьк, Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки. Вип. 13. 2014. С. 59–63.
4. Николаенко В.В. Рациональная система многолетней подготовки футболистов к достижению высшего спортивного мастерства: монография. Киев, Саммит-книга, 2014. 336 с.
5. Степаненко В.М. Вікові зміни морфофункціонального стану та спеціальної фізичної підготовленості юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки: колективна монографія за заг.ред. Н. Є. Пангелової. Переяслав, Домбровська Я.М. 2020. С. 379-388.
6. Костюкевич В.М., Перепелиця О.А., Гудима С.А., Поліщук В.М. Теорія і методика викладання футболу: навчально-методичний посібник, 2-ге вид., перероб. та допов. Київ, КНТ, 2017. 297 с.
7. Report on Youth Academies in Europe: Youth development central for the future of club football. European Club Association, 2012. 163 p.

References

1. Lyzohub V.S., Pustovalov V.O., Suprunovych V.O. Pidhotovlenist futbolistiv 13–14 rokiv z riznymy indyvidualno-typolohichnymy vlastyvostiamy vyshchikh viddiliv tsentralnoi nervovoi systemy. *Nauka i osvita*. № 8. 2014. S. 114–118.
2. Lysenchuk H.A. Upravlenye podgotovkoi futbolystov. Kyev, Olympyiskaia lyteratura, 2003. 272 s.
3. Nikolaienko V.V. Tekhnolohiia pidvyshchennia taktyko-tekhnichnoi maisternosti na etapakh bahatorichnoi pidhotovky futbolistiv. *Molodizh. nauk. visn. (Fizychnе vykhovannia i sport)*. Lutsk, Skhidnoievrop. nats. un-t imeni Lesi Ukrainky. Vyp. 13. 2014. S. 59–63.
5. Nykolaenka V.V. Ratsyonalnaia sistema mnoholetnei podgotovky futbolystov k dostyzhenyiu vyssheho sportyvnoho masterstva: monohrafiya. Kyev, Sammyt-knyha, 2014. 336 s.
6. Stepanenko V.M. Vikovi zminy morfofunktsionalnogo stanu ta spetsialnoi fizychnoi pidhotovlenosti yunyh futbolistiv na etapi poperednoi bazovoi pidhotovky: kolektyvna monohrafiia za zah.red. N. Ye. Panhelovoi. Pereiaslav, Dombrovska Ya.M. 2020. S. 379-388.
7. Kostiukevych V.M., Perepelytsia O.A., Hudyma S.A., Polishchuk V.M. Teoriia i metodyka vykladannia futbolu: navchalno-metodychnyi posibnyk, 2-he vyd., pererob. ta dopov. Kyiv, KNT, 2017. 297 s.
8. Report on Youth Academies in Europe: Youth development central for the future of club football. European Club Association, 2012. 163 p.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2022.6(151).33

УДК 373.3/5.015.31:[355.01:172.15] (477)

Тимчик М. В.

**кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методик фізичного виховання
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова**

Линник А. М.

**старший викладач кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії статистики, обліку та аудиту**

Гуляєв А. М.

**старший викладач кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії статистики, обліку та аудиту**

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФІЗКУЛЬТУРНО-МАСОВОЇ РОБОТИ

У статті розглядається аспекти військово-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти у процесі фізкультурно-масової роботи. Акцентовано, що досліджувана наукова проблема зумовлена в першу чергу тим, що в українському суспільстві наявна потреба у формуванні самодостатньої, цілеспрямованої, рішучої, здорової особистості, яка здатна брати участь у суспільно значущому житті, готова до фізичної і духовно-моральної стійкості, саможертви та захисту Батьківщини, усвідомлює свою роль у житті держави. У статті розкрито зміст військово-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти у процесі фізкультурно-масової роботи, який передбачає використання сукупності таких складових як: використання традиційного, нового й уточненого змісту занять з фізичної культури щодо військово-патріотичного виховання засобами військово-прикладної підготовки та військово-